

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 118 1997

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Claes Ahlund (recensioner)

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,

Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Redaktionen tackar de professorer i ämnet som verkat som referenter under en tvåårsperiod:

Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Eva Hættner Aurelius, Ulla-Britta Lagerroth och Thure Stenström.

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Samtliga insända uppsatser granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall lämnas först i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows, Word for DOS eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-12-x

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1998

gen lika mycket fånge i sin konstnärsroll och den litterära institutionen som i det litterära systemet, i ett historiskt betingat litteraturbegrepp som i marknadens klor? Hur illustrativa är inte i det sammanhanget Lars Ahlins fåfånga ansträngningar att träda utanför detta konstbegrepp, i teori och praktik och med direkt hänvisning till en förmodern estetik. Svedjedal har valt att göra halt vid problemet som det tedde sig ”ur författarnas synvinklar”. Det är självklart inget fel i det, men här öppnar sig det undersökta materialet för en vida större (och förvisso abstraktare) diskussion som har relevans långt utanför de enskilda författarskapen och vårt eget sekel. Den kunde med fördel ha tagit sin utgångspunkt i *Gu-run och grottmannens* konkreta exempel.

Peter Hansen

Sveriges medeltida ballader. Utgivna av Svenskt visarkiv. Band 4:1, 4:2. Sthlm 1996.

Utan nämnvärd överdrift kan man säga att den medeltida balladen är med om att markera den egentligt svenskspråkiga litteraturens födelse. Tillsammans med den mer eller mindre höviska versromanen med *Eufemiavisorna* som främsta exempel och *Erikskrönikan* närmar sig den svenska profana litteraturen i ett slag den kontinentaleuropeiska, främst då den franska. Här är inte rätta platsen att kommentera den vetenskapliga diskussionen kring balladens ursprung och spridningsvägar, kronologi och avgränsningsproblematik utan blott att konstatera faktum: vi har något som vi benämner medeltida svensk ballad.

På just detta område är den svenska kulturvetenskapen i allmänhet och litteraturvetenskapen och filologin i synnerhet rikt lottade, då man med början 1983 startat utgivningen av vad som skall bli Sveriges medeltida ballader i nio band. Det första innehåller de naturmytiska visorna, det andra (1986) legend- och historiska visor, det tredje, riddarvisor (1990) och nu det fjärde omfattande två delar, även det riddarvisor. Här möter man texter som för en bredare publik torde vara betydligt mindre kända än exempelvis ”paradnumren” och antologibloomstren ”Ebbe Skammelsson” och ”Herr Tyres döttrar i Vänge”, men som ”varit mycket omtyckta i den muntliga traditionen”, för att låna en formulering från omslagstexten, ballader som ”Kärestans död”, ”Sven i rosengård”, ”Herr Peders sjöresa”, ”Herr Olof bränns inne”, ”Stolts Margareta drunknar” och ”Den bortsålda”. Samtliga dessa är nordiska till ämne och miljö, men det gäller inte de intressanta romanvisorna om Paris och Helena, där den svenska texten plötsligt och påtagligt rycker närmre fransk *roman*.

Utgåvan svarar tveklöst mot högt ställda vetenskapliga krav, men vänder sig trots det (?) inte blott till en

begränsad krets av medievister och andra specialintresserade utan bör även kunna locka många allmänskulturrellt, inte minst då musikaliskt, motiverade (noter bifogas till varje ballad).

Att det är fråga om texter som attraherat utövare och lyssnare (genren är ju till sitt väsen muntlig) visar det i fråga om vissa texter ansevärt antalet varianter tydligt. Om vi tar en sådan riddarvisa som ”Kärestans död” (4:1, II–45), uppvisar den inte mindre än 25 varianter av skiftande omfång och avvikelsegrad! De är noggrant redovisade, vilket är något av en bragd, eftersom det även finns undervarianter vilka ävenledes de redovisas i den avslutande källförteckningen med dess drygt tvåhundra anförda beläggsställen.

Den säkra ederingshanden är allestädes närvarande (Sven-Bertil Jansson) och stärker påtagligt förtroendet för utgåvan. För den /inte minst strukturanalytiskt/ inriktade medievisten med nordisk medeltid som sitt inmutade revir måste *Sveriges medeltida ballader* vara svår att motstå.

Ulf Malm

Andreas Arvidi, *Manuductio ad POESIN SVECANAM, Thet är En kort Handedledning til thet Swenske Poeterij, Vers- eller Rijmkonsten*. Utgiven av Mats Malm med inledning av Mats Malm och Kristian Wählin. Svenska vitterhetssamfundet. Sthlm 1996.

1651 utkom den första svenska poetiken som, den makaroniska titeln till trots, är en bok vilken entydigt vänder sig till en publik intresserad av att skapa vers på svenska. Som Mats Malm påpekar i sin i allt väsentligt utmärkt klargörande inledning är det i viss mån fråga om en nationalpoetik kompletterande bland annat den praxis Stiernhielm med bravur och överlägsen skicklighet knäsat. Redan här kan det vara skäl att påpeka att Arvidi fått infoga en Stiernhielmdikt, den kända sonetten om silkesmasken.

Originell som poetiker är Arvidi ingalunda, något som tidigare kommentatorer, bland dem Levertin och Ståhle påpekat. Man har velat göra honom till tämligen strikt Opitzlärjunge, men som Kristian Wählin visar, stämmer inte detta så väl: Arvidi accepterar versmått vid sidan om jambiska och trokeiska sådana, något som Opitz blankt vägrar. I stället är det så att det är dansken Ravns *Ex Rhythmologica Danica* som varit Arvidis absoluta ledstjärna och då i så hög grad att han hämtat åtskilliga av sina exempel därifrån.

Om Arvidi verkar väl orienterad i den samtida metrik, så gäller det måhända i än högre grad beträffande retoriken, något som väl knappast är ägnat att förvåna alltför mycket: boskillnaden dem emellan uppfattades knappast som särskilt viktig eller ens giltig, eftersom

metriken kunde sägas vara en del av retorikens *elocutio*, något som Malm poängterar: "De aspekter av orden Arvidi framhåller som särskilt viktiga är deras renhet, rytm och lämplighet för rim, samt den raka ordföljd som han menar att svenskan till skillnad från ex.vis latinet kan uppnå i dikten."

Mats Malm är stram och strikt i sin inledning utom i fråga om partiet "Poetik och diktsyn" där han blir onödigt mångordig, då han med i och för sig vällovlig ambition vill teckna en bakgrund till Arvidis verksamhet. Partiet hade med fördel kunnat kortas ned. Detta är ingen tung anmärkning och hämmar inte Malms framställning i någon högre grad.

På knappt 11 sidor förmår den tragiskt bortgångne Wählin teckna Arvidipoetikens metrisk profil, ett vackert exempel på hans materialbehärskning. Först ger han en snabb historisk bakgrund för att sedan närmre kommentera de strikt metrisk kapitlen. Avsnittet är mycket klagörande, inte minst då Wählin elegant visar att Breitholtz i sin handbok för universitetsundervisningen i litteraturvetenskap på ett allvarligt vis missförstått Arvidi. Wählins parti är klokt och balanserat och manar till fortsatt arbete med Arvidi som metriker.

Klok och balanserad är även Malm i sin edering av texten, inte minst då i valet av pregnanta noter. Typografin är klar och överskådlig, vilket gör texten så rimligt lätläst den nu kan bli i sin 1600-talsspråkräckt. De justeringar Malm gjort (föredömligt redovisade på sid XXVIII–XXIX) är inte blott försvarbara utan berömvärda: de medverkar i hög grad till det positiva intryck volymen från första sidan till sista gör på denne anmälare. Malms och Wählins insatser är viktiga och hör hemma inom den grupp arbeten som på senare tid ägnats äldre svensk litteratur och som är absolut nödvändiga, om inte kännedomen om och det fortsatta utforskandet av vår äldre litteratur skall läggas i träda. Arbeten som detta minskar den risken.

Ulf Malm

Agitatorerna. Arbetarrörelsen och språket 1. Redaktör: Kurt Johansson. Carlssons bokförlag 1996.

Hur har egentligen språket använts i den politiska kampen? Att studera en politisk rörelse och process ur just ett språkligt eller kommunikationshistoriskt perspektiv har varit huvudsyftet med det stora tvärvetenskapliga forskningsprojektet "Arbetarrörelsen och språket", som sedan 1989 haft sin bas vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala och Avdelningen för retorik. Här har deltagit forskare från många olika discipliner, t.ex. litteraturvetare, historiker, idéhistoriker, statsvetare, etnologer, konstvetare och språkvetare. Begreppet språk har därigenom kommit att ges en mycket vid definition

inom projektet. Det har fått beteckna alla sätt att uttrycka och förmedla politiska idéer: genom tal, tidningar, broschyrer, vetenskapliga och skönlitterära skrifter, ävensom symboler och bilder av olika slag, fanor, demonstrationer, möten och begravningar.

Nu föreligger den första samlade volymen av fyra med resultaten av arbetet (ett ganska stort antal artiklar har dock redan tidigare publicerats i småskriftsform). Den bär titeln *Agitatorerna*. Agitatorerna förknippas främst med arbetarrörelsens tidiga historia. Omkring 1920 är deras epok till ända konstaterar Kurt Johansson, som utnämner Gunnar Sträng till den kanske sista; denne reste ju i unga dagar omkring i landet och agiterade som ombudsman för Lantarbetarförbundet. Om agitatorernas betydelse har dock, hävdas vidare, ända sedan de levde och verkade stått en strid. Inom rörelsen har de skildrats som de stora hjältarna som väckte de sovande massorna med sina flammande tal om samhällets orättvisor, så att dessa reste sig och grep den politiska makten. Det har alltsedan agitatorernas dagar funnits en myt kring dem som det sanna och ursprungliga inom rörelsen, en myt som ännu idag är levande. Andra menar att agitatorerna var tämligen betydelselösa när de politiska och fackliga organisationerna byggdes upp.

Inom projektets agitationsgrupp har strävan varit att studera agitationen som en helhet, som en del av den politiska kultur, vilken tog form under den period då det agrara ståndssamhället gick mot sin upplösning och det nya industrisamhället med demokrati och partiväsen växte fram. Hur tog agitatorerna vara på det utrymme som erbjöds dem? Vilken betydelse för vardagsarbetet inom rörelsen hade de när de levde och verkade och vilken betydelse har de kommit att få i efterhand? Dessa är frågor som belyses och diskuteras. Volymen består av tio artiklar. Den första, "Agitatorn som hot och ideal" av Kurt Johansson fungerar som en introduktion och bakgrund till de mera specialiserade artiklar som sedan följer. Här redovisas hur agitationen blev ett centralt begrepp inom de olika organisationer vilka bildades fram till omkring 1920 och som brukar inordnas under begreppet arbetarrörelsen.

Fyra av artiklarna utgör fördjupade studier av enskilda, kända agitatorer: Olle Josephsons "Mäster Palm talar", Brigitte Mrals "Kata Dalström i talarstolen", Christer Åsbergs "Fabian Månsson i agitationen" samt Eric Johannessons "En agitator söker sina roller. Exemplet Einar 'Texas' Ljungberg". Brigitte Mral har vidare i "En vanlig agitationskampanj i Bergslagen 1896–96" lyckats fånga spänningen mellan centrum och periferi inom arbetarrörelsen, genom att visa hur de enskilda föreningarna sökte värja sig mot centralstyrning och istället anlidade egna agitatorer.

Lars Björilin visar i "lagen och agitatorerna" hur myndigheter och konservativa grupper agerade i sina försök